

UDK: 316.75:711.4(497.115)

DOI: 10.5379/urbani-izziv-2014-25-02-001

Prejeto: 21. 4. 2014

Sprejeto: 26. 10. 2014

Visar HOXHA
Kaliopa DIMITROVSKA ANDREWS
Alenka TEMELJOTOV SALAJ

Kulturni dejavniki, ki vplivajo na urbanistov namen urejanja javnih prostorov v Prištini

Kulturni dejavniki lahko vplivajo na to, kako urbanist ureja prostor. Kulturna identiteta ali ideologija pomembno vpliva na urbanistično načrtovanje, vendar je te vplive težko izmeriti, zato se pogosto spregledajo. V raziskavi preučujemo, kateri dejavniki vplivajo na urbanistovo percepcijo v Prištini, ki se izraža tudi v namenu njegovega oblikovanja in ustvarjanja prostora. Dejavnike smo povzeli iz prejšnjih raziskav ter vključujejo narodno identiteto, etnonacionalizem, socialne konstrukte in politične pritiske. Uporabili smo kvalitativno metodo raziskave s primerjalno analizo primerov. Z namenskim vzorčenjem in polstrukturiranimi intervjuji z izbranimi urbanisti v

Prištini smo ugotovili, kako ti dejavniki vplivajo na njihovo percepcijo in namen urejanja prostora. Izkazalo se je, da na percepcijo najpomembneje vpliva narodna identiteta, sledijo politični pritiski, najmanjši vpliv pa imajo etnonacionalizem in socialni konstrukti. Poleg tega ima strukturna relativnost percepcij in namenov urbanistov pozitivne učinke. Izsledki raziskave poudarjajo elemente, ki bi jih morali upoštevati urbanisti na Kosovu, in dajejo dobro osnovo za nadaljnje raziskave.

Ključne besede: kulturni dejavniki, percepcija urbanistov, namen urbanistov, Kosovo

1 Uvod

Namen urbanističnega načrtovanja je urejati prostor, v katerem živijo ljudje. Urbanistično urejanje prostora pa je odvisno od negotove prihodnosti, ki je vedno tvegana in odvisna od pomembnih dejavnikov, povezanih z ljudmi, ki živijo v tem prostoru. Po drugi strani je urbanistično načrtovanje politična dejavnost, ki bolj kot na raziskavah temelji na potrebah ljudi (Eliasson, 2000). Načrtovalske predstave vključujejo tudi »abstraktnije ideje percepcije /.../ kraja« (Ganis, 2009: 47). Harold Proshansky (1972), Abraham Wandersman (1976) in Douglas Porteous (1977) so na razhajanja med pogledi uporabnikov in načrtovalcev opozorili že v 70. letih 20. stoletja. Nataša Bratina (1997), Barbara Goličnik (2005), Michèle Jole (2008), Jane Jacobs (2009) in Igor Bizjak (2012) navajajo, da čeprav je ta odnos pomemben, načrtovalci še naprej zanemarijajo vlogo in mnenja uporabnikov. Na podlagi svojih raziskav opozarjajo, da se lahko »[p]ogledi ter stališča uporabnikov in načrtovalcev prostora močno razlikujejo« (Jurkovič, 2014: 38). Na poglede o tem, kateri prostor in kako naj bi se ta ustvarjal, vplivajo urbanistovi socialni konstrukti. »Psihološki vidik se navezuje na neposredno doživljanje in dojemanje prostora, strukturni vidik pa kaže, da so javni mestni prostori pomembna prostorska kategorija v zgradbi mesta« (Jurkovič, 2014: 41). Prostor in ideologija sta v napetem dialektičnem odnosu, in medtem ko poskuša zadnja oblikovati prvega, nanjo vpliva isti prostor, ki ga poskuša spremeniti (Bourdieu, 2001).

Z upoštevanjem dejavnikov, značilnih za narod, čigar prostor želimo urejati, lahko urbanistične vzorce razvrstimo v kategorije na podlagi narodne identitete, etnonacionalizma, socialnih konstruktov in političnih pritiskov. V raziskavi preučujemo percepcijo urbanistov, na podlagi česar poskušamo pojasniti strukturni odnos med navedenimi štirimi dejavniki ter urbanistovo percepcijo in namenom, da ureja prostor na določen način. Na podlagi pregleda literature smo določili te štiri dejavnike: 1. narodna identiteta, 2. etnonacionalizem, 3. socialni konstrukti in 4. politični pritiski. Praktični izsledki raziskave bodo nepremičninskim investitorjem pomagali preučiti različen vpliv omenjenih dejavnikov na urbanistovo percepcijo in namen urejanja prostora, na podlagi česar bodo lahko predvideli svoje prihodnje naložbe.

Prvič, najpomembnejši kulturni dejavnik, ki lahko vpliva na urbanistovo percepcijo in namen urejanja prostora, je narodna identiteta. Med urbanističnim načrtovanjem in razvijajočimi se predstavami narodne identitete obstaja neposredna povezava (Neill, 2004). Drugi pomemben dejavnik, ki oblikuje sodobno urbanistično načrtovanje, je nacionalizem. Ljudje se lahko močno poistovetijo s skupnostjo, imenovano »narod«, pri čemer se ta narod lahko nanaša na eno ali več držav ali na

nobeno. Stvar se dalje zaplete zato, ker imajo lahko posamezniki, ki se poistovetijo z istim narodom, različne poglede na to, kaj njihova narodna identiteta sploh pomeni. Ljudje, ki se poistovetijo z določeno skupnostjo, se ozirajo okrog sebe ter iščejo izraze svoje narodne in državljske identitete v tej skupnosti. Različne generacije svojo identiteto zavedno in nezavedno izražajo v materialni kulturi opeke, kamna, marmorja in betona, prav tako, kot to počno v književnosti in umetnosti. Tretjič, po našem mnenju se Lefebvrova teorija o prostoru razmeroma močno povezuje s sodobnejšimi trendi socialne konstrukcije, ki obravnavajo realnost objekta. »Prostorska praksa« je na primer proces, ki razumske predstave »reprezentacije prostora« predstavlja prek fizičnih posrednikov, kot so zgradbe in spomeniki, ter se uporablja kot referenčna točka usklajevanja dejanj in misli. Prostor, ki se s tem ustvari, je sestavljen iz več konvencij, pri čemer lahko tudi prostor razumemo kot konvencijo. Četrtrič, v Lefebvrovi teoriji o prostoru je poleg tega navedeno, da se prostori proizvajajo zaradi določenih političnih interesov. Lefebvre trdi, da proizvodnja prostora kot konstrukcija prav določene realnosti običajno poteka na podlagi političnega procesa, ki se vrtili okrog določene normativne vrednosti, ki omogoča kvalifikacijo (to je določanje vrednosti) ljudi in predmetov (stvari). Menimo, da poskušajo urbanisti mestno infrastrukturo spremeniti v novo grajeno okolje, ki ustreza »reprezentaciji prostora«. Njihove namene usmerjajo endogena družbenoekonomska dinamika in politični pritiski. »Urbanistično načrtovanje je kot vseobsegajoči diskurz zaradi politike in pritiskov političnih elit na resni preizkušnji.« (Newman, 2000: 8.)

Za preučevanje zapletenega vprašanja urbanistove percepcije glede urejanja prostora smo uporabili kvalitativno metodo. Z namenskimi vzorčenjem smo izbrali anketirance in v primerjalni analizi uporabili polstrukturirane intervjuje, s katerimi smo ugotovili, da narodna identiteta, etnonacionalizem, socialni konstrukti in politični pritiski vplivajo na urbanistovo percepcijo prostora, na podlagi katere oblikuje svoj namen. V prvem delu članka je predstavljen pregled literature, na podlagi katerega so oblikovane hipoteze. V drugem delu so opisani kvalitativna raziskava, ki smo jo izvedli, predmeti te raziskave, namensko vzorčenje, protokol kvalitativnega intervjuja in izsledki empirične raziskave.

2 Teoretično ozadje in oblikovanje hipotez

Med urbanističnim načrtovanjem in razvijajočimi se predstavami narodne identitete obstaja neposredna povezava (Neill, 2004). Mel Ravitz (1988) navaja, da osnovne kulturne in družbene silnice, med katerimi je tudi narodna identiteta, vplivajo na percepcijo urbanistov. Tim Edensor (2002) trdi,

da lahko narodno identiteto predstavimo tudi prek »ikoničnih krajev«. Po njegovem ti »[p]rostorski simboli sooznačujejo zgodovinske dogodke« ter »potrjujejo obstoj preteklih kultur in dokazujejo ‚veličastno‘ preteklost ‚zlate dobe‘ in predhodnosti« (Edensor, 2002: 45). Laura Kolbe (2007) navaja, da so vlade v mnogih postkomunističnih vzhodnoevropskih glavnih mestih podpirale proizvodnjo prostora, ki naj bi ustvaril vtis obuditve prej zatiranega narodovega kulturnega razvoja. Omeniti je treba, da so lahko tudi središča glavnih mest, ki so prenapolnjena z mednarodnimi trgovskimi verigami, zabavišnimi centri in nebotičniki, fizične reprezentacije narodovega gospodarskega uspeha in modernizacije. L. Kolbe (2007) nadaljuje, da so mnoge postkomunistične vzhodnoevropske države v glavnih mestih začele urejati nova poslovna središča, da bi ustvarile nove podobe naroda in okrepile domače gospodarstvo. Nove javne stavbe, ki so združevale zahodnjaški in tradicionalni arhitekturni slog, so bile morda zgrajene zato, da bi simbolizirale narodovo neodvisnost in sposobnost modernizacije (Vale, 2006). Posamezniki iz različnih etničnih skupin lahko svoje kulturne simbole ali dejavnosti predstavljajo na javnih krajih v mestu, kot so parki in trgi (Rishbeth, 2004). Na tem prostoru lahko posamezna etnična skupina svobodno ohranja svoje kulturne prakse in identiteto. Na podlagi pregleda literature smo postavili to hipotezo: Če urbanist deluje v fazi izgradnje naroda, njegova percepcija izraža močnejše elemente narodne identitete (hipoteza 1).

Z vidika povezave med etnonacionalizmom in urbanističnim načrtovanjem se etnični in nacionalistični elementi urbanističnega načrtovanja kažejo v zemljiški politiki, naselitvenih sistemih, občinskih in regionalnih mejah ter kulturnih krajinah kot del etnokratskega načrtovalskega režima, ki želi pospeševati cilje prevladujoče etnične skupine ob uporabi surove retorike »demokratske« večinske vladavine (Yiftachel, 2004). Kot poudarja Eoghan Harris (2003), gre za neskončen boj za etnizacijo prostora kot sestavni del načrtovalske teorije in s temo kot obliko spreminjanja nacionalne države v dinamičen in interen del načrtovalskega podviga ter ne v »nezanimivo« in neraziskano »danost«, kar je še zlasti značilno za »avtohtone« etnične skupine. V zvezi s tem Hastings Donnan (2005: 78) opisuje, kako »[m]anjšinska irska protestantska skupnost etnizira prostor s konstrukcijo zgodb o razlastitvi«. Po drugi strani Lewis Mumford (1961: 562) navaja, da »/.../ staro mestno jedro zaradi svojega velikega pomena in dolge preteklosti ohranja večjo in bolj raznoliko zbirko kulturnih primerkov, kot jih lahko najdemo kjer koli drugje«. David Harvey (2001) ugotavlja, da je mestno središče odlična knjiga časa in zgodovine ter da različne identitete in nasprotujoče si predstave o isti identiteti vsebujejo različne zgodbe in si prizadevajo za priznanje teh zgodb v mestnih prostorih okrog njih. Povezava med nacionalizmom in urbanizmom je dobro dokumentirana v delih Juvala Portugalija (2000). Nacionalizem je gonilna sila,

ki določa hierarhično avtoriteto, ki določa, kdo naj bi v mestu živel in delal ter kje in kako (Portugali, 2000). V zvezi s povezavo med etnonacionalizmom in urbanističnim načrtovanjem Mirjana Ristič (2011) v svoji raziskavi povojne obnove Sarajeva ugotavlja, da se je etnični konflikt spremenil v proizvodnjo etničnega simbolizma prek ponovnega vpisa in spominjanja. Muna Güvenç (2011) pa v članku, v katerem povezuje nacionalizem in urbanistično načrtovanje, ugotavlja, da se kurdski nacionalizem v turškem mestu Dijarbakir bolj kot samo s posegi od zgoraj navzdol izgrajuje z urbano izkušnjo kolektivnosti v raznolikih družbeno-prostorskih in političnih stikih. Na podlagi pregledane literature smo postavili to hipotezo: Če urbanist sodeluje pri povojnem urbanističnem načrtovanju ali načrtovanju pri narodu, ki je bil podvržen zatiranju in vojnem, njegova percepcija izraža močnejše etnonacionalistične elemente (hipoteza 2).

Po drugi strani se socialna konstrukcija prostora dojema kot »dejanska preobrazba prostora – prek družbenih izmenjav, spominov, podob in vsakodnevnih uporabe materialnega okolja – v prizore in dejanja, ki izražajo simbolični pomen« (Low, 1996: 862). Manuel de Solà-Morales ugotavlja, da urbanizem nujno vključuje uporabo idej za različne realnosti. Urbanizem razume kot socialni konstrukt. »Socialno konstrukcijo realnosti zaznamuje nenehno preoblikovanje urbanih simbolov« (Iwata in Del Rio, 2004: 171). Zaznani svet je »reprezentacija« realnosti, ki je posledica »možnosti in odločitev o tem, kaj naj bi reprezentirali« (Castro, 2000: 12). Seta M. Low (1996) pravi, da lahko opazimo povezavo med okoliščinami proizvodnje javnih prostorov in tem, kako jih ljudje doživljajo. Medtem ko se zgodovinsko, družbenopolitično, ekonomsko in strokovno razumevanje navezuje na družbeno proizvodnjo prostora, družbena uporaba in čustveni pomeni spadajo v domeno socialne konstrukcije prostora (Richardson, 1982). Henri Lefebvre (1991: 286) navaja, da »[d]ružbeni odnosi prostor ne samo podpirajo, ampak tudi ustvarjajo«. Nazadnje socialna konstrukcija prostorskega, ki jo ustvarjajo posredovane družbene izmenjave, vpliva na urbanistovo percepcijo. Na podlagi pregleda literature smo oblikovali to hipotezo: Če je urbanist vpleten v intenzivnejše družbene izmenjave, njegova percepcija glede urejanja prostora izraža močnejše čustvene pomene in močnejše socialne konstrukte (hipoteza 3).

Na urbanistove percepcije pogosto vplivajo pritiski političnih elit, ki nastajajo v njihovih bojih za prevlado pri ustvarjanju prostora. Med urbanistovo percepcijo in političnimi pritiski obstaja neposredna povezava (Sennet, 1990). Michel Foucault (1984) je pri preučevanju odnosa med močjo in prostorom domneval, da je arhitektura politična »tehnologija« za uresničevanje vladnih ciljev – nadzora in moči nad posamezniki – prek prostorskega »kanaliziranja« vsakdanjega življenja (1984). Peter Newman ugotavlja, da na strategije načrto-

vanja mest vplivajo obseg moči in različni interesi (Newman, 2000). To pomeni, da podoba mesta temelji na družbenih ideologijah tistih, ki imajo moč, da to podobo oblikujejo. Hkrati »lahko prostor postane viden izraz konflikta med različnimi ideologijami in njihovim bojem za oblast, da bi konkretizirale te okvire in oblikovale njihovo fizično okolje« (Appadurai, 2000: 648). Zato se kot vsak drug odnos tudi odnos med prostorom in ideologijo izpogaja: medtem ko lahko močne ustanove, kot je država, uvedejo določene poglede na prostore in objekte, je njihova ideologija vpletena v nenehen krog predelav in preobrazb, ki se odmerjajo v pogajanjih med različnimi vpletenimi akterji. Allen Scott (2014) poudarja, da zaradi bojev za oblast med različnimi elitami mesta trpijo zaradi prostorske neenakosti, ki je posledica neenakosti družbenih razredov. Na podlagi pregleda literature smo postavili to hipotezo: Če urbanist deluje v pogojih večjih bojev za oblast med političnimi elitami, njegova percepcija glede urejanja prostora izraža močnejše elemente politične identitete (hipoteza 4).

Howard Robinson (1994: 2) ugotavlja, da je »[n]amernost značilnost stanja, pri katerem gre za določeno stvar«. Pri navadnem fizičnem stanju ne gre za ničesar, stanje samo *obstaja*, razen če ga ne *razumemo* tako, kot da gre za določeno stvar. Pri mislih, prepričanjih, željah in večini miselnih stvari pa gre običajno za določeno stvar: nanašajo se na nekaj več kot samo nase in usmerjeni so k predmetom. William J. V. Neill meni, da se večina teorij raje osredotoča na »načrtovalce kot na načrtovanje«. Načrtovanje se nanaša na širše področje javno usmerjene preobrazbe prostora (Yiftachel, 2004). Neill (2004) dalje ugotavlja, da ima želja načrtovalcev pomembno vlogo pri ustvarjanju enotnega smisla med razlikami. Ravitz je prepričan, da na urbanistov namen, da ureja prostor na določen način, ne vplivajo njegove predstave o prostoru, temveč predvsem stališča večinskega srednjega razreda (1988, navedeno v Thomas, 1997). Roisin Higgins (2001: 29) trdi, da je »[u]rbanistov namen lahko politični ali zgodovinski«. Urbanistove predstave obsegajo vse od »abstraktnejših idej percepcije in doživljanja kraja do sočasnih načrtovalskih praks konkretnije urbane infrastrukture, kot so stavbe, storitve in prometni sistemi« (Ganis, 2009: 47). Poleg tega tovrstne predstave usmerja tudi »paradigma malega sveta« (ang. *small world*), ki ga sestavljajo majhni grozdi življenjskih prostorov (Ganis, 2009). Ingegård Eliasson (2000) ugotavlja, da je načrtovanje politična dejavnost, ki bolj kot na raziskavah temelji na potrebah ljudi. Na podlagi pregleda literature smo postavili to hipotezo: Močnejša ko je urbanistova percepcija, da mora prostor urejati na določen način, močnejši je njegov namen, da bo prostor tudi ustvaril na ta način (hipoteza 5).

3 Raziskovalna metoda

Za preučevanje zapletenih okoliščin urbanističnega načrtovanja, ki jih je težko izmeriti, smo uporabili kvalitativno raziskovalno metodo, ki daje zanesljive odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja. Z uporabo kvalitativne metode lahko pridemo do zapletenih podrobnosti pojavov, česar kvantitativne metode ne omogočajo (Strauss in Corbin, 1990). Kvalitativna raziskovalna metoda je v primerjavi s kvantitativno bolj vsiljiva in manj strukturirana, kar raziskovalcu omogoča, da pridobi globlji vpogled v raziskovalno temo (Jarratt, 1996). V raziskavi smo za posamezne intervjuje uporabili manjše vzorce anketirancev. Opozoriti pa je treba, da kvalitativna raziskovalna metoda ne omogoča merjenja podatkov.

3.1 Predmeti raziskave in raziskovalni vzorci

Za kvalitativne intervjuje smo uporabili namensko vzorčenje kot primer tehnike neverjetnostnega vzorčenja. Anketirance smo izbrali na podlagi svoje presoje, pri čemer so morali izpolnjevati določena merila (Cooper in Schnidler, 2001). Moč namenskega vzorčenja je v tem, da omogoča ustrezno izbiro anketirancev, ki dajejo veliko informacij o urbanističnem načrtovanju in percepcijah urbanistov.

Ker smo preučevali vpliv kulturnih dejavnikov na urbanistovo percepcijo ter vpliv te percepcije na njegov namen urejanja prostora na popolnoma določen način, smo v vzorec želeli vključiti predvsem urbaniste, zaposlene na občinskem oddelku za urbanizem v Prištini ter urbanističnem inštitutu ministrstva za okolje in prostor Republike Kosovo, ki so bili delovno aktivni med letoma 1999 in 2014 in so sodelovali pri povojni obnovi Kosova. Zato smo za izbor namenskega vzorca določili ta štiri pomembna merila: (a) najmanj deset let praktičnih izkušenj s področja urbanističnega načrtovanja; (b) anketiranci so sodelovali pri načrtovanju določenih javnih prostorov v Prištini; (c) anketiranci so doživeli vojno na Kosovu med letoma 1998 in 1999 ter (d) anketiranci so kot urbanisti delali za različne občinske uprave in centralne vlade. Vrste anketirancev, njihove številčne oznake in lastnosti so predstavljene v preglednici 1.

3.2 Protokol kvalitativnega intervjuja

Kvalitativna raziskovalna metoda vključuje različne tehnike zbiranja podatkov, kot so intervjuji, intervjuji s fokusnimi skupinami in opazovanja (Luna Reyes in Andersen, 2003). V raziskavi smo uporabili poglobljene polstrukturirane intervjuje, ki temeljijo na raziskovalnem protokolu, ki smo ga razvili posebej za to raziskavo. Protokol obsega vprašanja, povezana z raziskovalno temo, ki vodijo k drugim dodatnim vprašanjem.

Preglednica 1: Vrste anketirancev, njihove šifre in lastnosti

vrsta anketirancev	šifra	lastnosti
samo občinski urbanisti	UR ₁	Urbanisti z desetimi leti delovnih izkušenj, ki so takoj po vojni delali v mestni občini Priština.
občinski in vladni urbanisti	UR ₂	Urbanisti z desetimi leti delovnih izkušenj, ki so delali tako za občino kot za kosovsko ministrstvo za okolje in prostor.
urbanisti, ki so doživeli vojno	UR ₃	Urbanisti z desetimi leti delovnih izkušenj, ki so doživeli vojno na Kosovu med letoma 1998 in 1999.
urbanisti, ki so delali za različne vlade	UR ₄	Urbanisti z desetimi leti delovnih izkušenj, ki so delali za različne občinske uprave in centralne vlade.

Predhodno smo ga testirali na urbanistu z urbanističnega inštituta ministrstva za okolje in prostor. Ker smo kvalitativne podatke zbirali med urbanisti, ki so tekoče govorili angleško, nam protokola ni bilo treba prevajati. Raziskovalni orodji, s katerimi smo zbirali kvalitativne podatke, sta bili polstrukturirani intervju in diktafon. Intervju je vseboval izpeljane konstrukte, ki narodno identiteto, nacionalizem, socialne konstrukte in politične pritiske povezujejo z urbanistovo percepcijo in namenom. Vprašalnik je anketirancem omogočal, da so pripovedovali o konstruktih, povezanih z urbanistovo percepcijo, in navedli primere v Prištini.

3.3 Analiza kvalitativnih podatkov

Vsakega intervjuvanega urbanista smo obravnavali kot enoto anketirancev oziroma ločen primer. Izvedli smo tudi primerjalno analizo primerov, da bi med njimi ugotovili podobnosti ali razlike. Chad Perry (1998) priporoča, da se vsak vir informacij oceni opisno. V svoji analizi primerov lahko opisno ocenjevanje razumemo kot opisno statistično analizo v kvantitativni raziskavi. Za analizo kvalitativnih informacij ni enotnega pristopa. Kot že rečeno, smo mi uporabili primerjalno analizo primerov. Podatke smo razdelili v več kategorij, saj smo tako olajšali primerjavo primerov. Anketirance smo razdelili v štiri glavne kategorije, ki smo jih označili od UR₁ do UR₄, kot je prikazano v preglednici 1. Razdelili smo jih glede na to, ali so izkusili povojno Prištino, ali so delali za občinsko upravo ali centralno vlado in ali so delali za različne vlade, na čelu katerih so bile različne politične stranke. Na podlagi teh meril smo izbrali anketirance za posamezno kategorijo. Na koncu smo določili dvanajst urbanistov oziroma tri za vsako kategorijo. Z devetimi smo posneli intervjuje, trije pa se s tem niso strinjali, kar smo označili tudi na protokolnem listu. Vsak intervju je trajal približno 40 minut. Anketiranci so predstavljeni v preglednici 2.

V preglednici 2 so predstavljeni podatki o številu let delovnih izkušenj vsakega anketiranca, njegov trenutni kraj zaposlitve in trenutno delovno mesto. Primere oziroma anketirance smo

Preglednica 2: Anketiranci oziroma primeri, število let delovnih izkušenj, kraj zaposlitve in delovno mesto

anketiranci	delovne izkušnje (v letih)	kraj zaposlitve	delovno mesto
P1	10	občinski oddelek	vodja
P2	12	ministrstvo	višji urbanist
P3	10	ministrstvo	urbanist
P4	13	ministrstvo	višji urbanist
P5	14	občinski oddelek	višji urbanist
P6	13	občinski oddelek	višji urbanist
P7	10	ministrstvo	urbanist
P8	10	ministrstvo	direktor
P9	13	občinski oddelek	višji urbanist
P10	12	občinski oddelek	urbanist
P11	11	ministrstvo	urbanist
P12	13	občinski oddelek	urbanist

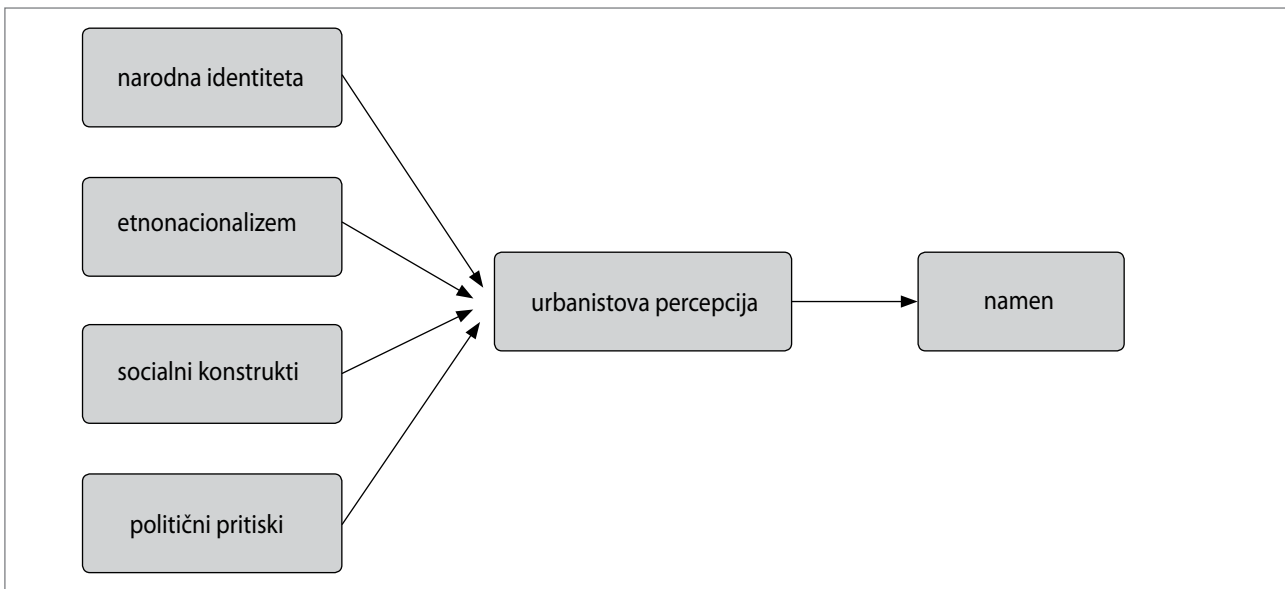
Preglednica 3: Razvrstitev primerov v kategorije

šifra kategorije	opis kategorije	id. št. primera
UR ₁	samo občinski urbanisti	P1, P5, P12
UR ₂	občinski in vladni urbanisti	P2, P4, P10
UR ₃	urbanisti, ki so doživeli vojno	P3, P6, P8
UR ₄	urbanisti, ki so delali za različne vlade	P7, P9, P11

razvrstili v posamezne kategorije, kot je prikazano v preglednici 3. V raziskavi smo se najprej osredotočili na kulturne dejavnike, nato pa smo preučili še sestavne dele raziskovalnega modela (slika 1).

4 Izsledki kvalitativne raziskave

V tem poglavju so predstavljeni izsledki kvalitativne raziskave in primerjalne analize posameznih intervjujev na podlagi navedb ključnih anketirancev. Primerjalna analiza vsakega konstrukt, vključenega v zgoraj opisani konceptualni model, daje trdno podlago za razumevanje ključnih vprašanj, obravnavanih

Slika 1: Raziskovalni model

v tej raziskavi. V kvalitativni raziskavi smo preučili moč vplivov posameznega kulturnega dejavnika, vključenega v konceptualni okvir urbanistove percepcije, in moč vpliva urbanistove percepcije na njegov namen. Dejavniki vpliva in njihova moč so podrobneje obravnavani v nadaljevanju na podlagi primerjalne analize primerov in preglednic, ki smo jih oblikovali. Na koncu je predstavljen odnos med posameznim dejavnikom vpliva in urbanistovo percepcijo ter med urbanistovo percepcijo in njegovim namenom.

4.1 Narodna identiteta in urbanistova percepcija

Ugotovili smo, da je narodna identiteta pomembna gonilna sila, ki usmerja urbanistovo percepcijo v povojni Prištini. Nekateri anketiranci (P1 in P5) so poudarili, da se narodna identiteta razlikuje od kulturne identitete. Po njihovem mnenju je narodna identiteta kolektivna identiteta, ki se izoblikuje med fazo izgradnje naroda ne glede na narodnost, vero in regionalno pripadnost, medtem ko kulturno identiteto ustvarijo različne subkulture znotraj nacionalne države. P1 je povedal:

Da, strinjam se, da se narodna identiteta razlikuje od kulturne identitete. Kulturna identiteta se izraža v obliki različnih subkultur, ki jo različne skupine prebivalstva ustvarijo na različnih geografskih območjih na Kosovu. Priština ima recimo različne prebivalce, ki izražajo kulturo na drugačen način kot prebivalci drugih mest na Kosovu. Priština je mešanica mnogih minikultur, ki prihajajo z drugih geografskih območij Kosova, vključno z mednarodno skupnostjo na Kosovu, ki je skoncentrirana v Prištini. Ker je Kosovo v fazi izgradnje svoje države, se vse subkulture borijo, da bi oblikovale novo kosovsko identiteto, ki bi se ločila od albanske. Ta povojna kosovska identiteta je močno vplivala na urbaniste, ki želijo različne javne prostore v Prištini urediti tako, da bodo izražali identiteto novonastale države

z elementi albanskega etnonacionalizma. Vse to se izraža v novih trgih, ki so bili v Prištini zgrajeni po vojni, kot so Skenderbegov trg, Trg Zahira Pajazitija, Trg Ibrahima Rugova in Trg Billa Clintona. Mislim, da celo Trg Billa Clintona izraža novo kosovsko narodno identiteto, saj ljudje menijo, da je Bill Clinton veliko pripomogel k osamosvojitvi Kosova. Obnovljena Ulica Matere Tereze in prenovljen najstarejši hotel v mestu (Hotel Union iz začetka 19. stoletja), ki so ga spremenili v Benettonovo blagovnico, izražata kombinacijo modernistične in tradicionalne arhitekture ter sta del nove kosovske identitete. Obnova kosovske vladne palače in izgradnja več krožišč na izhodih iz mesta kažeta na to, da je na percepcijo urbanistov vplival občutek nastajajoče narodne identitete. Urbanisti so namreč želeli rešiti prometne težave v mestu, hkrati pa tudi pokazati gospodarsko moč novoustanovljene države Kosovo.

Ta izjava razkriva pomemben vidik tega, kako narodna identiteta vpliva na urbanistično načrtovanje in urbanistovo percepcijo oziroma željo, da uredi javni prostor tako, da bo izražal elemente narodne identitete. Nekatere izjave anketirancev so potrdile hipoteze te raziskave, medtem ko so druge nasprotovale domnevi, da narodna identiteta urbanistov in njihove delovne izkušnje v fazi izgradnje naroda vplivajo na njihovo percepcijo. Skenderbegov trg, Trg Zahira Pajazitija, Trg Ibrahima Rugova, Ulica Billa Clintona, Hotel Union in vladna palača so prikazani na slikah 2–7.

V preglednici 4 je prikazano, kako narodna identiteta vpliva na urbanistovo percepcijo. V skupini 1 so anketiranci, ki menijo, da ima narodna identiteta neposreden vpliv na urbanistovo percepcijo, v skupini 3 pa so anketiranci, ki menijo, da narodna identiteta nima neposrednega vpliva na percepcijo in da je prav nasprotno – se pravi, da urbanistova percepcija vpliva na narodno identiteto. Anketiranci v skupini 4 menijo, da narodna identiteta ne vpliva na urbanistovo percepcijo.

Slika 2: Skenderbegov trg (foto: Arben Asllani)

Slika 3: Trg Zahira Pajazitija (foto: Arben Asllani)

Slika 4: Trg Ibrahima Rugova (foto: Arben Asllani)

Slika 5: Ulica Billa Clintona (foto: Arben Asllani)

Slika 6: Hotel Union (foto: Arben Asllani)

Slika 7: Kosovska vladna palača (foto: Arben Asllani)

V poglavju 2 smo predvideli, da urbanistova percepcija izraža močnejše elemente narodne identitete, če urbanist deluje v fazi izgradnje naroda. Iz preglednice 4 je razvidno, da šest anketirancev v skupini 1 potrjuje to teoretično domnevo, ki jo zagovarjata tudi William Neill (2004) in Mel Ravitz (1988). Po mnenju polovice anketirancev narodna identiteta pomembno vpliva na urbanistovo percepcijo v Prištini. Po drugi strani pa se je četrtnina anketirancev strinjala, da lahko percepcija urbanistov oblikuje narodno identiteto na podlagi javnih prostorov, ki jih ustvarijo.

Preglednica 4: Narodna identiteta in urbanistova percepcija

	urbanistova percepcija
narodna identiteta	1. neposreden pozitiven vpliv P1, P5, P6, P8, P10, P11
	2. zmeren vpliv
	3. nasproten vpliv P2, P4, P12
	4. ni vpliva P3, P7, P9

Preglednica 5: Etnonacionalizem in urbanistova percepcija

	urbanistova percepcija
nacionalizem	1. neposreden pozitiven vpliv P2, P4, P6
	2. zmeren vpliv P1, P5, P7
	3. nasproten vpliv
	4. ni vpliva P3, P8, P9, P10, P11, P12

4.2 Etnonacionalizem in urbanistova percepcija

V preglednici 5 so prikazani vplivi etnonacionalizma na urbanistovo percepcijo. Podobno kot v preglednici 4 je vpliv nacionalizma na urbanistovo percepcijo v Prištini prikazan po skupinah od 1 do 4. Anketirance smo razdelili v tri kategorije, pri čemer je hipotezo potrdila samo četrtnina anketirancev, polovica pa jo je zavrnila.

Anketiranec P2 je podprl hipotezo, da nacionalizem vpliva na urbanistovo percepcijo in na to, da pri urejanju prostora vključi nacionalistične elemente. Izjavil je:

Povojna izgradnja Skenderbegovega trga tik pred kosovsko vladno palačo, pri čemer moramo upoštevati, da je Skenderbeg najslavnejši albanski narodni heroj, jasno kaže, da so urbanisti želeli pokazati albanske etnične elemente in slavo, ki jo Skenderbeg predstavlja. Po drugi strani izgradnja Trga Zahira Pajazitija v središču Prištine jasno kaže na to, da je na urbaniste vplivalo predvsem povojno nacionalistično mišljenje, s katerim so želeli izraziti svoj odpor proti temu, kar se je zgodilo v vojni. Zahir Pajaziti je bil prvi poveljnik kosovske narodnoosvobodilne vojske, in to da so po njem poimenovali trg v središču Prištine, zame ne pomeni nič drugega kot nacionalistični izraz urbanistov. Ta izraz izvira že iz 80. let 20. stoletja, ko so se urbanistični nosilci odločitev v Prištini odločili postaviti albanske čepice na vrh kosovske narodne knjižnice. Vsi vemo, da so tovrstne čepice popoln izraz albanskega nacionalizma. Še v obdobju komunizma, ko je bilo Kosovo del Socialistične federativne republike Jugoslavije, so nosilci odločanja s področja urbanizma poskušali v urejanje prostora vključiti elemente albanskega nacionalizma.

Stavba kosovske narodne knjižnice je prikazana na sliki 8. Anketiranec P8 se z navedenim ni strinjal in je povedal, da je na urbaniste po vojni bolj vplival boj med političnimi elitami, ki so želele upodobiti osebnosti, ki so predstavljale njihov način razmišljanja. Izjavil je:

Mislím, da na urbaniste v Prištini pri načrtovanju Trga Zahira Pajazitija, Trga Billa Clintona ali Trga Ibrahima Rugova ni vplival nacio-

nalizem. Ibrahim Rugova predstavlja pacifistično skupino kosovskih Albancev in ne nacionalistične. Pri načrtovanju teh trgov je šlo bolj za bolj med glavnima političnima strankama na Kosovu. Kosovska demokratska stranka je zastopala vojni naklonjen segment kosovske družbe, kosovska demokratska liga pa je zastopala pacifistično smer. Po vojni sta se borili druga proti drugi in vsaka je vplivala na urbaniste, ki so zato ustvarjali prostore, ki so predstavljali junake njihove stranke. Ulica Billa Clintona na primer ni bila zgrajena zato, da bi izražala albanske nacionalistične elemente nasproti kosovskim Srbom, ampak ker sta obe glavni politični stranki želeli klečeplaziti pred ameriško vlado. Tudi katoliška katedrala, zgrajena v središču mesta, ne kaže nacionalističnih elementov. Saj sploh ni bila ustvarjena zaradi verskih razlogov, ampak ker so politične elite želele pokazati zahodnjaškimi državam, da so jim, čeprav je večina kosovskih Albancev muslimanov, bližje sodobne vrednote zahodnjaške družbe.

4.3 Socialna konstrukcija in urbanistova percepcija

V preglednici 6 so predstavljeni vplivi socialnih konstruktov na urbanistovo percepcijo. Podobno kot v preglednicah 4 in 5 je vpliv socialnih konstruktov na urbanistovo percepcijo v Prištini prikazan po skupinah od 1 do 4. Anketirance smo razdelili v tri kategorije, pri čemer je samo šestina jasno potrdila postavljeno hipotezo, dve tretjini pa sta jo zavrnila.

Anketiranec P3 se je strinjal s postavljeno hipotezo in je povedal:

Strinjam se, da urbanisti spreminjajo stvari in prostore v simbole, če so vpleteni v družbene procese z ljudmi. Stvari spreminjamo v simbole. Z ustvarjanjem prostorov so urbanisti v Prištini te trge spremenili v simbole; trgi so simbolizirali to, da so kosovski Albanci junaki, ki so se v vojni borili in zmagali. Srbi so na primer postavili spomenik na Gazimestanu, ker se radi simbolično spominjajo poraza proti Osmanskemu cesarstvu v znameniti bitki na Kosovskem polju. Polega tega lahko opazite tudi novozgrajeno katedralo v središču Prištine, ki potrjuje, da je bila naša narodna identiteta socialno skonstruirana že pred vojno, in sicer kot družba medverske strpnosti, v kateri vse tri

Preglednica 6: Socialni konstrukti in urbanistova percepcija

	urbanistova percepcija
socialni konstrukti	1. neposreden pozitiven vpliv P3, P4
	2. zmeren vpliv P1, P9
	3. nasproten vpliv
	4. ni vpliva P2, P5, P6, P7, P8, P10, P11, P12

glavne veroizpovedi sobivajo v miru na Kosovu, še bolj pa v Prištini. V Prištini tako lahko najdete novozgrajeno katoliško katedralo, muslimansko mošejo in pravoslavno cerkev.

Katoliška katedrala in pravoslavna cerkev sta prikazani na slikah 9 in 10. Anketiranec P5 pa se s postavljeno teorijo ni strinjal in je povedal:

Mislim, da socialni procesi ne vplivajo na urbaniste. Na koncu so vedno oblikovalci politike tisti, ki odločajo o tem, katere prostore je treba ustvariti, urbanisti pa samo uresničujejo njihove odločitve in njihovo percepcijo. Socialni konstrukti prostora in okolice nimajo glavne vloge pri odločanju, katere prostore je treba ustvariti in kaj naj bi ti prostori simbolizirali.

4.4 Politični pritiski in urbanistova percepcija

V preglednici 7 so predstavljeni vplivi političnih pritiskov na urbanistovo percepcijo. Podobno kot v prejšnjih preglednicah je vpliv političnih pritiskov na urbanistovo percepcijo v povojni Prištini prikazan po skupinah od 1 do 4. Anketirance smo razdelili v tri kategorije, pri čemer so tri četrtine teh jasno potrdile hipotezo, četrtina pa ne.

Anketiranec P5 meni, da imajo politični pritiski največji vpliv na urbanistovo percepcijo. Poudaril je:

Politični pritiski imajo največji vpliv na urbanistovo percepcijo glede urejanja prostora. Obe glavni politični stranki, PDK in LDK, sta se strinjali samo glede izgradnje Skenderbegovega trga. Izgradnjo Trga Zahira Pajazitija je predlagala PDK, ki je predstavljala vojaško stran. Na drugi strani je pacifistična stran predlagala izgradnjo Trga Ibrahima Rugova, da bi s tem uravnovesila boj za proizvodnjo prostora, ki bi predstavljala elemente njihovega načina političnega razmišljanja. Izgradnjo katedrale v središču Prištine pa je predlagal pokojni predsednik Ibrahim Rugova, ki je bil v dobrih odnosih z Vatikanom in papežem Janezom Pavlom II.

Preglednica 7: Politični pritiski in urbanistova percepcija

	urbanistova percepcija
politični pritiski	1. neposreden pozitiven vpliv P1, P3, P5, P7, P8, P9, P10, P11, P12
	2. zmeren vpliv
	3. nasproten vpliv
	4. ni vpliva P2, P4, P6

Slika 8: Kosovska narodna knjižnica (foto: Arben Asllani)**Slika 9:** Katoliška katedrala (foto: Arben Asllani)**Slika 10:** Pravoslavna cerkev (foto: Arben Asllani)

Preglednica 8: Urbanistov namen in urbanistova percepcija

urbanistova percepcija	
urbanistov namen	1. neposreden pozitiven vpliv P1, P2, P4, P7, P8, P9, P10, P11
	2. zmeren vpliv P3, P5, P12
	3. nasproten vpliv
	4. ni vpliva P2, P4, P6

4.5 Urbanistova percepcija in urbanistov namen

V preglednici 8 je prikazan vpliv urbanistove percepcije na njegov namen. Podobno kot v prejšnjih preglednicah je vpliv urbanistove percepcije na njegov namen urejanja prostora v Prištini prikazan po skupinah od 1 do 4. Anketirance smo razdelili v tri kategorije, pri čemer sta dve tretjini jasno potrdili hipotezo, tretjina pa je menila, da gre samo za zmeren vpliv. V preglednici 9 so povzeti izsledki primerjalne analize primerov glede na šifre posameznih kategorij. Kaže, da je raziskovalni model, predstavljen na sliki 11, v primerjalni analizi v nadaljevanju potrjen.

5 Razprava

Primerjalna analiza primerov je pokazala, da je hipotezo 1 (Če urbanist deluje v fazi izgradnje naroda, njegova percepcija iz-

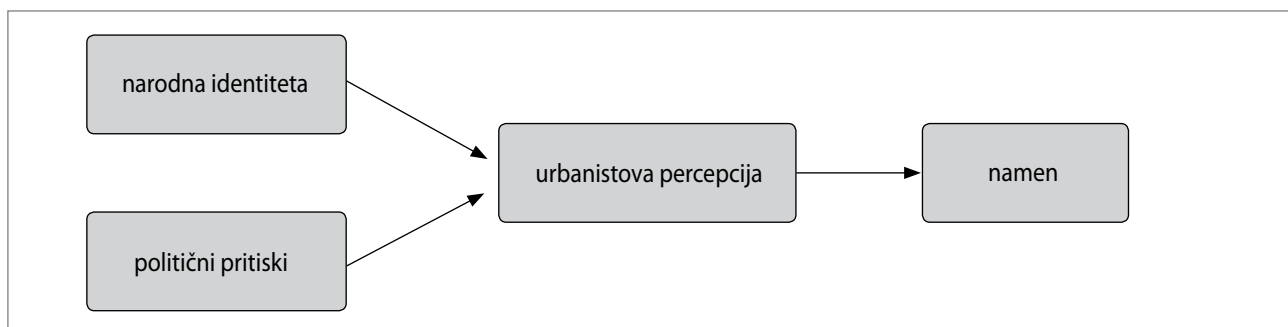
raža močnejše elemente narodne identitete.) potrdila polovica vprašanih, četrtina teh pa se je strinjala, da ima lahko percepcija urbanistov prav nasproten vpliv na narodno identiteto na podlagi javnih prostorov, ki jih ustvarijo. Breda Mihelič (2008) razlaga, kako sta na urbanistično delo Maksa Fabianija v Ljubljani ter številnih drugih italijanskih in avstrijskih mestih vplivala njegov občutek za lokalno okolje ter upoštevanje krajevnega značaja in pripadnosti kraju. B. Mihelič (2008: 6) navaja, da lahko percepcijo urbanistov glede urejanja prostora z upoštevanjem občutka pripadnosti kraju ter identifikacije s kulturnimi elementi in narodovo zgodbo opazimo v kulturalističnih mestih, v katerih ni sledi o geometriji ali prototipskih formah, saj poudarjajo le »ideje o skupnosti in kolektivnem duhu«. Francisca Márquez (2011) meni, da so identitete področje konfliktov in da so odvisne od iskrene potrditve drugačnosti, ki jim daje priznanje in legitimnost, pomeni identitete pa se izražajo z namenom urejanja prostora v konkretnih kontekstih. Tudi na območjih, ki ne veljajo za posebno zanimiva, sta zgodovinska in kulturna identiteta ljudi vzbudili urbanistovo pozornost za ta območja. To se je zgodilo v primeru priprave glavnega načrta javnega potniškega prometa za Atlanto (Gilberti, 2013). Po drugi strani dajejo tudi telefonske govorilnice in ulične luči poudarek kraju, čeprav so del osnovne opreme vsakega mestnega prostora; so simbol, ki lajša identifikacijo in narodno identiteto (Banach-Ziaja, 2008). Roberto Rocco (2003) je preučeval pojav neoklasičnih zgradb v Sao Paulu, za katere meni, da so posledica krize narodne identitete v Braziliji.

Anthony King (2004) v knjigi *Spaces of global cultures* navaja, da je stolpnica tako konstrukcija iz jekla in stekla kot tudi konstrukcija narodne identitete. Njegova trditev se ujema z

Preglednica 9: Povzetek primerjalne analize primerov

spremenljivke in odnosi	šifra UR ₁	šifra UR ₂	šifra UR ₃	šifra UR ₄	opomba
NARID → PER	C1, C5	C10	C6, C8	C11	pričakovano
ETNAC → PER		C2, C4	C6		nepričakovano
SOCKON → PER		C4	C3		nepričakovano
POLPRIT → PER	C1, C5, C12	C10	C3, C8	C7, C9, C11	pričakovano
PER → NAM	C1	C2, C4, C10	C8	C7, C9, C11	pričakovano

Opombe: NARID = narodna identiteta, ETNAC = etnonacionalizem, SOCKON = socialni konstrukti, POLPRIT = politični pritiski, PER = urbanistova percepcija, INT = urbanistov namen

Slika 11: Potrjen raziskovalni model

izjavo anketiranca P1, ki meni, da je obnovljena stolpnica kosovske vlade reprezentacija kosovske narodne identitete. V nasprotju s tem King Philip Allmendinger (2001) v raziskavi, v kateri poskuša povezati narodno identiteto in urbanistično načrtovanje na Škotskem, ugotavlja, da je načrtovanje vse manj mehanizem, ki izraža narodno identiteto, in vse bolj pospeševalec gospodarske rasti, ki ima pomemben simbolični pomen drugačnosti. »Za legitimacijo nacionalističnih zahtev po ozemlju se ne uporabljajo dejanski fizični prostori, temveč skrbno oblikovane reprezentacije prostorov.« (Ashworth in Graham, 2005: 3.) Ne strinjamo se z izjavo anketiranca P1, ki trdi, da narodno identiteto ponazarjajo samo monumentalni kraji in stavbe, ki predstavljajo modernizem in rast. Po našem mnenju predstavljajo narodno identiteto tudi domači in lokalni kraji, v katerih živijo »navadni« ljudi. V Prištini so ti kraji lokalne kavarnе, v katerih se tare mladih ljudi, ki predstavljajo mlado evropejstvo. Slednje je pravzaprav nova kosovska narodna identiteta, ki se šele razvija in bi morala najti večji prostor v percepciji urbanistov glede urejanja novih prostorov v Prištini.

Hipotezo 2 (Če urbanist sodeluje pri povojnem urbanističnem načrtovanju ali načrtovanju pri narodu, ki je bil podvržen zatiranju in vojnām, njegova percepcija izraža močnejše etnonacionalistične elemente.) je zavrnila polovica anketirancev, samo tretjina pa je menila, da obstaja močna povezava med urbanistovim sodelovanjem v povojnem urbanističnem načrtovanju in njegovo percepcijo. To se ne ujema z izsledki O. Yiftachela (2004), ki navaja, da so »naselitveni sistemi in kulturne pokrajine del etnokratskega načrtovalske ureditve, ki želi pospeševati cilje prevladujoče etnične skupine ob uporabi surove retorike ‚demokratične‘ večinske vladavine«. Eoghan Harris (2003) prav tako ugotavlja, da gre za neskončen boj za etnizacijo prostora kot sestavni del načrtovalske teorije ter s tem kot obliko spreminjanja nacionalne države v dinamični in interni del načrtovalskega podviga ter ne v »ravno« in neraziskano »danost«, kar je še zlasti značilno za »domovinske« etnične skupine. Naraša Pichler Milanović (2004) meni, da sta na vsa mesta v nekdanji Jugoslaviji, ki so doživela vojno uničenje in kaos vojne, vplivala ta zapuščina in etnonacionalistično mišljenje. Michael Billig (1995) trdi, da gre pri proizvodnji ikoničnih in vsakdanjih nepomembnih krajev, ki utelešajo narodno ideologijo, za »banalni« nacionalizem. S tega vidika se ne strinjamo z večino anketirancev, ki trdi, da nacionalizem ne vpliva na urbanistovo percepcijo. Menimo, da na urbaniste običajno vpliva določena mera povojnega nacionalizma, zato narodne identitete običajno ne izražajo z državotvornim modernizmom, ampak z moškimi vojaškimi junaki (Trg Zahira Pajazitija) in podobami državnikov v plemenitih državah na središčnih lokacijah v mestu (Trg Ibrahima Rugova in Ulica Billa Clintona). Spomenik Matere Tereze na primer ne stoji na središčni lokaciji in je zato manj opazen kot drugi. Prikazan je na sliki 12.

Slika 12: Spomenik Matere Tereze (foto: Arben Asllani)

Hipotezo 3 (Če je urbanist vpleten v intenzivnejše družbene izmenjave, njegova percepcija glede urejanja prostora izraža močnejše čustvene pomene in močnejše socialne konstrukte.) sta zavrnila dve tretjini anketirancev. To se ne ujema z izsledki Brede Mihelič (2008), ki navaja, da obstaja logična povezava med socialnimi konstrukti, ki urejajo odnos med posamezniki in ozemljem ter njihovo obnašanje na mestnih območjih, in percepcijo urbanistov glede urejanja prostora. Družbene silnice, ki delujejo prek prostorskih zakonov, ustvarjajo razlike ter tudi konstante v poselitvenih vzorcih in razporeditvi prostora (Hillier, 2001). Ne strinjamo se z anketiranci, saj zgodovinski, družbenopolitični in gospodarski razvoj povzroča nastanek novih idej, na podlagi katerih se oblikujejo novi javni prostori, kar nam pomaga razumeti posledice širše družbene proizvodnje prostora in socialne konstrukcije tega. Novi pogledi v socialni konstrukciji prostora so posledica konfliktov med različnimi skupinami v Prištini, ki poskušajo opredeliti te mestne prostore in jih pridobiti zase. Za nekatere je Trg Zahira Pajazitija kraj, na katerem potekajo vojaške parade ob dnevu neodvisnosti, za druge pa prostor, na katerem spremljajo filmski festival in na katerem se razkazuje modernizem novih mladih Evropejcev.

Hipotezo 4 (Če urbanist deluje v pogojih večjih bojev za oblast med političnimi elitami, njegova percepcija glede urejanja prostora izraža močnejše elemente politične identitete.) so potrdile tri četrtine anketirancev. To se ujema z raziskavo Mavromatidisa in Mavromatidijeve (2012), ki sta ugotovila, da posamezni arhitekti nimajo moči, da bi usmerjali zapleteno politično ozračje, v katerem naj bi se zemljišča urbanizirala za prihodnost mesta, tako da je v resnici zapleteno politično ozračje v državi tisto, ki vpliva nanje. To se prav tako ujema z Lefebvrovim konceptom »[p]roizvodnje družbenega prostora s politično močjo – to je z nasiljem v službi ekonomskih ciljev« (Lefebvre 1991: 151–152). S to Lefebvrovo trditvijo se strinjamo, vendar so podrobnosti proizvodnje trgov in javnih prostorov v Prištini bolj zapletene in bi morale biti podrobneje raziskane. So kombinacija etnonacionalizma in boja med

političnimi strankami, ki želijo pridobiti volivce prek nacionalistične dejavnosti.

Hipotezo 5 (Močnejša ko je urbanistova percepcija, da mora prostor urejati na določen način, močnejši je njegov namen, da bo prostor tudi proizvedel na ta način.) podpira tudi raziskava Montserrat Pallares Barbera (2011), v kateri je avtorica preučevala delo Ildefonsa Cerdàja in njegov načrt urbane širitve Barcelone. Navaja, da je Cerdà razvil teorijo o tem, kako naj bi ljudje živeli, na podlagi svoje družbene percepcije delavskega razreda ter ocene potreb celotnega prebivalstva in potrebe po uresničevanju gospodarske dejavnosti v sodobnem »futurističnem« mestu. Na urbanistov namen, da ureja prostor na določen način, lahko vplivajo njegove zgodovinske ali politične percepcije (Higgins, 2001). Ravitz pa trdi prav nasprotno, in sicer da na urbanistov namen ne vplivajo njegove predstave in percepcije prostora, temveč stališča večinskega srednjega razreda (1988, navedeno v Thomas, 1997). Čeprav je v skladu z Lefebvrovo teorijo prostora proizvodnja prostora posledica gole abstrakcije, menimo, da na urbanistov namen vpliva tudi »konkretno«. Lefebvrova teorija prostora opisuje urbanistove namene na strogi filozofski podlagi, medtem ko jo Manuel Castells (1997) kritizira, ker naj bi bila proizvodnja prostora odvisna tudi od ekonomskih in tehnoloških vidikov. V primeru Trga Ibrahima Rugova so na namen urbanistov vplivali samo nacionalistični interesi in ne ekonomski dejavniki, čeprav so poslovne elite tam želele zgraditi nakupovalno središče.

6 Sklep

Rezultati raziskave kulturnih dejavnikov, ki vplivajo na urbanistovo percepcijo v Prištini, temeljijo na kvalitativni analizi polstrukturiranih intervjujev v izbranih urbanisti v tem mestu. Hipoteza 1 je bila potrjena, kar niti ni bilo presenetljivo glede na to, da dejavniki narodne identitete običajno vplivajo na urbanistično načrtovanje v tranzicijskih in tudi v razvitih državah. Čeprav so anketiranci potrdili hipotezo 1, narodne identitete v Prištini ne izražajo samo trgi in monumentalni kraji, ampak tudi novi mestni predeli z lokalnimi kavarnami, ki predstavljajo mlado evropejstvo. Hipoteza 2 je bila nepričakovano ovržena, čeprav je v Prištini nekaj primerov prostorske ureditve, na katero so vplivali etnonacionalistični dejavniki. Menimo, da na urbaniste običajno vpliva določena mera povojnega nacionalizma, zaradi česar narodne identitete običajno ne izražajo z državotvornim modernizmom, ampak z moškimi vojaškimi junaki (Trg Zahira Pajazitija) in podobami državnikov v plemenitih državah na središčnih lokacijah v mestu (Trg Ibrahima Rugova in Ulica Billa Clintona). Izsledki raziskave v zvezi s hipotezo 3 kažejo, da socialni konstrukti nimajo statistično pomembnega vpliva na percepcijo urbanistov. Po drugi strani pa smo ugotovili, da imajo politični pritiski pomemben pozitiven vpliv na percepcijo. Na percepcijo urbanistov glede

tega, katere javne prostore naj bi zgradili v Prištini in kdaj naj bi jih zgradili, so namreč večinoma vplivali politični pritiski.

Zaradi določenih omejitev opravljene raziskave bi bilo dobro opraviti še več raziskav na tem področju. Raziskava je bila omejena na območje Prištine, zaradi česar izsledkov nismo mogli posplošiti za vse Kosovo. Nadaljnje raziskave bi morale vključiti celotno Kosovo, saj bi tako ugotovitve te študije lažje posplošili za vso državo. Tudi uporaba samo ene kvalitativne analize otežuje ovrednotenje in poleg kvalitativne analize bi lahko uporabili tudi kvantitativno analizo z večjim vzorcem. Poleg spremenljivk, uporabljenih v tej raziskavi, lahko na urbanistovo percepcijo in namen glede urejanja prostora vplivajo tudi drugi dejavniki. Nadaljnje raziskave bi se morale osredotočiti na dejavnike, značilne za Kosovo, kot so sodobna načrtovalska paradigma, zgodovinske okoliščine, potrebe ljudi in paradigma »tesno povezane družbe«.

Visar Hoxha

College ESLG, Department of Real Estate Management, Priština, Kosovo

E-pošta: visar.hoxha@eukos.org

Kaliopa Dimitrovska Andrews

Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici, Nova Gorica, Slovenija

E-pošta: kaliopa.dimitrovska-andrews@evro-pf.si

Alenka Temeljotov Salaj

Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici, Nova Gorica, Slovenija

E-pošta: alenka.temeljotov-salaj@evro-pf.si

Viri in literatura

- Allmendinger, P. (2001): *Planning in post modern times*. New York, Routledge.
- Appadurai, A. (2000): Spectral housing and urban cleansing: Notes on millennial Mumbai. *Public Culture Durham*, 12(3), pp. 627–651. DOI: 10.1215/08992363-12-3-627
- Ashworth, J. G., in Graham, J. B. (2005): *Senses of places: Senses of time*. Burlington, Ashgate.
- Banach-Ziaja, M. (2008): Oprema mestnih javnih prostorov na Poljskem: Izbrana vprašanja. *Urbani izziv*, 19(2), str. 79–85. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2008-19-02-010
- Billig, M. (1995): *Banal nationalism*. London, Sage.
- Bizjak, I. (2012): Izboljšanje javne participacije pri prostorskem načrtovanju s pomočjo orodij spleta 2.0. *Urbani izziv*, 23(1), str. 36–48. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2012-23-01-004
- Bourdieu, P. (2001): The forms of capital. V: Granovetter, M., in Swedberg, R. (ur.): *The sociology of economic life*, str. 96–111. Oxford, Westview Press.
- Bratina, N. (1997): Doživljanje mestnega odprtega prostora – Bevkov trg v Novi Gorici. *Urbani izziv*, 32–33, str. 60–68. DOI: 10.5379/urbani-izziv-1997-32-33-007
- Castells, M. (1997): *The power of identity*. Malden, Blackwell.
- Castro, C. (2000): Uma viagem pelos mapas do Rio. V: Czajkowski, J., in Sendyk, F. (ur.): *Do cosmógrafo ao satélite – mapas da cidade do Rio de*

- Janeiro, str. 55–67. Rio de Janeiro, Centro de Arquitetura e Urbanismo, Prefeitura do Rio de Janeiro.
- Cooper, D. R., in Schindler, P. S. (2001): *Business research methods*. Boston, McGraw-Hill/Irwin.
- Donnan, H. (2005): Material identities: Fixing ethnicity in the Irish borderlands. *Identities: Global studies in culture and power*, 12(1), str. 69–105.
- Edensor, T. (2002): *National identity, popular culture and everyday life*. New York, Oxford.
- Eliasson, I. (2000): The use of climate knowledge in urban planning. *Landscape and Urban Planning*, 48(1), str. 31–44. DOI: 10.1016/S0169-2046(00)00034-7
- Foucault, M. (1984): L'espace des autres. *Architecture, mouvement, continuité*, 5(1), str. 46–49.
- Ganis, M. (2009): *Planning adaptable and resilient cities: A "small world" paradigm*. Prispevek je bil predstavljen na konferenci z naslovom International Graduate Research Conference of Universitas 21, ki je potekala od 29. novembra do 5. decembra v Melbourne v Avstraliji. Tipkopis.
- Gilberti, M. (2013): Nov pogled na spomenike v pokrajini Črnega pasu: načrtovanje, spomin in identiteta Afroameričanov v Alabami. *Urbani izziv*, 24(1), str. 58–73. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2013-24-01-004
- Goličnik, B. (2006): *Behaviour maps of Ljubljana's squares and parks: New challenges and views of spatial planning and design*. Ljubljana, Urbani-stični inštitut Republike Slovenije.
- Güvenç, M. (2011): Constructing narratives of Kurdish nationalism in the urban space of Diyarbakır, Turkey. *TDSR*, 23(1), str. 25–40.
- Harris, E. (2003): Reaching into a sectarian past. *Sunday Times*, 11. 2. 2003.
- Harvey, D. (2001): *Spaces of capital: Towards a critical geography*. New York, Routledge.
- Higgins, R. (2001): Displacement: A historical perspective. V: McCafferty, O. (ur.): *No place like home*, str. 27–33. Belfast, Tinderbox Theatre Company.
- Hillier, B. (2001): *A theory of the city as object or how spatial laws mediate the social construction of urban space*. Prispevek je bil predstavljen na konferenci z naslovom 3rd International Space Syntax Symposium of Georgia Institute of Technology, ki je potekala od 7. do 11. maja v Atlanti v ameriški zvezni državi Georgiji. Tipkopis.
- Iwata, N., in Del Rio, V. (2004): The image of waterfront in Rio De Janeiro: Urbanism and social representation of reality. *Journal of Planning Education and Research*, 24(2), str. 171–183. DOI: 10.1177/0739456X04267066
- Jacobs, J. (2009) *The death and life of great American cities: The failure of modern town planning*. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Jarratt, D. G. (1996): A comparison of two alternative interviewing techniques used within an integrated research design: A case study in outshopping using semi-structured and non-directed interviewing techniques. *Marketing Intelligence and Planning*, 46(2), str. 165–178.
- Jole, M. (2008): Javnost v parkih – med opazovanjem in delovanjem: Primer Pariza. *Urbani izziv*, 19(2), str. 53–58. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2008-19-02-007
- Jurkovič, N. B. (2014): Zaznavanje, doživljanje in uporaba javnega odprtega prostora prebivalcev v stanovanjskih soseskah mest. *Urbani izziv*, 25(1), str. 37–55. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2014-25-01-003
- King, D. A. (2004): *Spaces of global cultures: Architecture, urbanism, identity*. New York, Routledge.
- Kolbe, L. (2007): Central and eastern European capital cities: Interpreting www-pages-history, symbols and identity. *Planning Perspectives*, 22(1), str. 79–111. DOI: 10.1080/02665430601052088
- Lefebvre, H. (1991): *The production of space*. London, Blackwell.
- Low, S. M. (1996): Spatializing culture: The social production and social construction of public space in Costa Rica. *American Ethnologist*, 24(3), str. 861–879.
- Luna Reyes, F. L., & Andersen, L. D. (2003) Collecting and analyzing qualitative data for system dynamics: Methods and models. *System Dynamics Review*, 19(4), str. 271–296. DOI: 10.1002/sdr.280
- Márquez, F. (2011): Santiago: modernizacija, segregacija in urbane identitete v 21. stoletju. *Urbani izziv*, 22(2), str. 14–24. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2011-22-02-002
- Mavromatidis, L., in Mavromatidi, A. (2012): Ponovno odkritje dvoma o ikoni: študija izmišljenega primera iz prestolnice nekdanje sovjetske države. *Urbani izziv*, 23(2), str. 5–17. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2012-23-02-001
- Mihelič, B. (2008): Maks Fabiani in dunajski urbanizem na prelomu 19. stoletja. *Urbani izziv*, 19(1), str. 5–10. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2008-19-01-001
- Mumford, L. (1961): *The city in history: Its origins, its transformations and its prospects*. New York, Harcourt.
- Neill W. J. V. (2004): *Urban planning and cultural identity*. London, Routledge. DOI: 10.4324/9780203402245
- Newman, P. (2000): Changing patterns of regional governance in the EU. *Urban Studies*, 37 (5–6), str. 895–908. DOI: 10.1080/00420980050011145
- Pallares Barbera, M., Badia, A., in Duch, J. (2011): Cerdà in Barcelona: potreba po novem mestu in zagotavljanju storitev. *Urbani izziv*, 22(2), str. 49–63. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2011-22-02-005
- Perry, C. (1998): Processes of a case study methodology for post graduate research in marketing. *European Journal of Marketing*, 32 (9–10), str. 785–802. DOI: 10.1108/03090569810232237
- Pichler Milanović, N. (2004): Interurbane transformacije v srednji in vzhodni Evropi. *Urbani izziv*, 15(2), str. 5–16. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2004-15-02-001
- Porteous, J. D. (1977): *Environment and behavior: Planning and everyday urban life*. Reading, MA, Addison Wesley.
- Portugali, J. (2000): *Self organization and the city*. New York, Springer.
- Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., in Rivlin, L. G. (1972): Freedom of choice and behavior in a physical setting. V: Wohlwill, J. F., in Carson, D. H. (ur.): *Environment and the social sciences: Perspectives and applications*, str. 29–43. Washington, American Psychological Association.
- Ravitz, M. (1988): Perils of planning as an executive function. *American Planning Association Journal*, 54(2), str. 164–165. DOI: 10.1080/01944368808976469
- Richardson, M. (1982): Being-in-the-market versus being-in-the-plaza: Material culture and the construction of social reality in Spanish America. *American Ethnologist*, 9(2), str. 421–436. DOI: 10.1525/ae.1982.9.2.02a00120
- Rishbeth, C. (2004): Ethno-cultural representation in the urban landscape. *Journal of Urban Design*, 9(3), str. 311–333. DOI: 10.1080/1357480042000283878
- Ristič, M. (2011): *Sarajevo warscapes: Architecture, urban space and the politics of ethnic nationalism*. Melbourne, University of Melbourne.
- Robinson, H. (1994): *Perception*. London, Routledge.
- Rocco, R. (2003): Podoba mesta Sao Paolo – prepoznavnost in kriza. *Urbani izziv*, 14(2), str. 53–59. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2003-14-02-007

Scott, A. (2014): Beyond the creative city: Cognitive-cultural capitalism and the new urbanism. *Regional Studies*, 48(4), str. 565–578.

DOI: 10.1080/00343404.2014.891010

Sennett, R. (1990): *The conscience of the eye: The design and social life of cities*. New York, Norton.

Strauss, A., in Corbin, J. (1990): *Basics of qualitative research: Grounded theory, procedures and techniques*. London, Sage Publications.

Vale, L. (2006): The urban design of twentieth century capitals. V: Gordon, D. L. A. (ur.): *Planning twentieth century capital cities*, str. 15–37. London, Routledge.

Wandersman, A. (1979): User participation in planning environments: A conceptual framework. *Environment and Behavior*, 11(4), str. 465–482.

DOI: 10.1177/0013916579114003

Yiftachel, O. (2004): Reengaging planning theory? Towards "south-eastern" perspectives. *Planning Theory*, 5(3), str. 211–222.

DOI: 10.1177/1473095206068627